

- Demiraj, Shaban. 1969. Gramatika e gjuhës shqipe: fonetika e morfologjia. Priština.
- 1971. Morfologjia e gjuhës së sotmë shqipe. Priština.
- Dhrimo, A[li], E[ngjëll] Angoni, E[nver] Hysa, E[mil] Lafa, E[them] Likaj, F[atmir] Agalliu in Sh[aban] Demiraj. 1976. Fonetika dhe gramatika e gjuhës së sotme letrare shqipe II: Morfologjia. Tirana: Akademia e shkencave e RP të Shqipërisë.
- Ëjntrej, Gertruda Josifovna. 1982. Albanskij jazyk. Leningrad: Leningradskij gosudarstvennyj universitet.
- Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, 1 (A–M), 2 (N–ZH). 1981. Priština: Rilindja.
- Huld, Martin. 1984. Basic Albanian Etymologies. Columbus: Slavica.
- Meyer, Gustav. 1891. Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache. Strassburg.
- Miklosich, Franz (= Franc Miklošič). 1870a. Albanische Forschungen 1: Die slawischen Elemente im Albanischen. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 19: 337–374.
- 1870b. Albanische Forschungen 2: Die romanische Elemente im Albanischen. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 20: 1–80.
- 1871. Albanische Forschungen 3: Die Form entlehnter Verba im Albanischen und einigen anderen Sprachen. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 20: 315–323.
- Nachtigall, R. (= Rajko Nahtigal). 1917. Die Frage einer einheitlichen albanischen Schriftsprache. Gradec.
- Newmark, Leonard, Philip Hubbard in Peter Prifti. 1982. Standard Albanian. A Reference Grammar for Students. Stanford: Stanford University Press.
- Oštir, Karel. 1923. Illyro-Thrakisches. Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju 1: 78–137.
- 1969. Zum Voralbanischen. Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju 4: 90–103.
- Zajmi, A[bdullah], M[ejdi] Bardhi, S[julejman] Drini, L[atif] Mulaku, G[ani] Luboteni in S[itki] Imami. 1981. Albansko-srpskohrvatski rečnik / Fjalor shqip-serbokroatisht. Priština.

Marc L. Greenberg

Kalifornijska univerza, Los Angeles

K MADŽARSKI SLOVENISTIKI OD AVGUSTA PAVLA DALJE

0 V pregledu slovenistike na Madžarskem od Avgusta Pavla dalje – pod pojmom slovenistika razumem ukvarjanje s slovenskim jezikom, slovensko književnostjo (v smislu literarne zgodovine, literarne teorije ali prevajanja) in slovarsko dejavnost – bom zajela pomembnejša dela na teh področjih, brez pretenzije na izčrpnost. Pregled je napravljen na podlagi podatkov katalogov v Državni knjižnici Istvána Széchényiya v Budimpešti, podatkov iz bibliografije Vilka Novaka (Slovenska krajina, Beltinci, 1935) in podatkov Karla Krajcarja iz Števanovcev (Porabje). Njegovo poznavanje te tematike je dragocen vir obvestil, saj v kataloge niso zajeli vsega, sploh pa ne časopisnih člankov ali revialnih prispevkov, še posebej ne iz starejših obdobj.

Odgovori na vprašanje o prisotnosti slovenistike na Madžarskem včeraj in danes, o naraščanju ali pojenjavanju zanimanja zanje, se zrcalijo tako v volji in motivih posameznikov kot tudi v širšem družbenem iskanju, očitni občasni »pretresovalni mrzlici«, razmejevanju lastnih korenin od sosedovega grma. Prav to je mogoče zelo značilno za madžarsko-slovenske duhovne in raziskovalne vezi, občasno zaradi skupne zgodovine zelo zavezujoče.

0.1 Razvidne so tri vrste zanimanja za slovenščino. Nekateri so, tudi zaradi svoje narodnostne povezanosti s Slovenci, že v Avstro-Ogrski, v potrianonski ali v današnji Madžarski ustvarjali (ali še ustvarjajo) z namero in ljubeznijo, da se narodne vezi ne bi pretrgale (Jožef Košič, Avgust Pavel, Karel Krajcar...). Njihovo delo obsega praktično vsakršno dejavnost na tem področju. Primer za srčnost, ki je pogosto spremljala znanstveno delo, je drobno posvetilo v knjigi iz l. 1936 s police slavističnega oddelka na univerzi v Budimpešti: Ramovševi Kratki zgodovini slovenskega jezika. Posvetilo ji je l. 1937 napisal Vilko Novak (slavist in etnolog, tudi kulturni posrednik med Slovenci in Madžari na

slovenski strani) v hvaležen spomin Avgustu Pavlu (slavistu, hungaristu, etnologu, kulturnemu posredniku na madžarski strani). – Nekateri so se s slovenščino ukvarjali samo akademsko, v smislu primerjave razvoja slovanskih jezikov (Asbóth, Melich, Kniezsa, Hadrovics...). – Tudi splošnejše zanimanje za slovenščino, Slovence in vse, kar je v zvezi z njimi, ni naraščalo slučajno. Danes npr. ga spodbuja iskanje kulturne istovetnosti in zgodovinske zraslosti širšega srednjeevropskega prostora, odmev tega zanimanja je opazen predvsem v literarni zgodovini in prevajalski dejavnosti.

0.2 Raziskovanje slovenskega jezika včasih spodbuja več nejezikovnih dejavnikov. Eden izmed njih je poimenovanje Slovencev in slovenskega jezika v preteklosti, drug pa današnje obče umeščanje jezika. Staro madžarsko ime za ozemlje oziroma upravno enoto, kjer žive porabski Slovenci, je *Tótföld, Tótság* (Slovenska okroglina). Tot je pomenilo Slovana oz. Slovaka, Hrvata, Slovenca. (Še danes zato včasih Slovence in Slovake v katalogih knjižnic ali v revialnem tisku zamenjujejo med seboj.) Drugo staro poimenovanje za Slovana je prišlo iz nemščine: iz *wendisch/windisch* sta *Vend* 'ogrski Slovenec' in *Vendvidék* 'njih pokrajina'. (Med madžarskimi slavisti je o nastanku in rabi imena *Vend* ter o razglasanju prekmurščine za poseben jezik stvarno pisal (l. 1972) dober posrednik slovenske kulture *Endre Angyal*; gl. Vilko Novak, Spominu Andreja Angyala, *Jezik in slovestvo* 1976/77, št. 2, str. 51.) Ti poimenovanji se počasi zgubljata, z njima vred tudi možen občasen slabšalni prizvok, vendar so Slovenci, čeprav tokrat malo drugače, spet podružbljeni. *Délszláv* (južni Slovan, južnoslovanski) je pogosto presplošno ime za tisto, kar je mišljeno. Zaradi njegove občosti je lahko izgubljeno razlikovanje, svojskost posamičnosti, lahko pa je tudi čisto nenamerno zakrit izpust nekoga; tako se npr. raziskave o južnoslovanskih in madžarskih književnih in jezikovnih stikih redko ali pa precej obrobno ukvarjajo s slovenskim deležem pri tem (včasih pa sploh le s srbohrvaškim, kljub besedi *délszláv* v naslovu; prim. v *JiS* 1980/81, št. 2, str. 84–c, poročilo V. Novaka o Friedovi knjigi *Sprejem južnoslovanskega ljudskega pesništva v madžarskem slovstvu od Kazinczyja do Jókaija*).

1.1 Med prvimi, ki so pokazali živo zanimanje za slovenistično dejavnost, je bil *István Sándor* (1750–1850), popotnik in razsvetljenjsko navdahnjen samouk, ki je po vrnitvi s svojih popotovanj pisal popotise, pripovedoval o življenju koroških in kranjskih Slovencev, raziskoval madžarsko-slovenske stike in pisal spise o ugrofinskem in slovenskem jeziku.¹ Njegovemu prizadevanju je sledil *Jožef Košič* (1788–1867), župnik najprej na Dolnjem in potem na Gornjem Seniku v Porabju. Ukvarjal se je s pisateljskim in znanstvenim delom.² Prvi časopis v prekmurskem narečju je urejal *Mirko (Imre) Avgustič* (1837–1879); ta časopis (*Prijátel*) je izhajal v Budimpešti od 1875 do 1879. Leta 1876 je izšel tudi *Augustičev* priročnik *Návk* vogrskoga jezika za začetnike.³ – Z zbiranjem etnološkega gradiva pa sta se pred Pavlom ukvarjala *Alojz Dravec* in *József Csaba*.⁴

¹ *István Fried*, *István Sándor* o Slovincih, *Jezik in slovestvo* 1979/80, št. 4/5, str. 137–140.

² *Vilko Novak*, *Košič* in *Slomšek*, *ČZN* 1934, 160–162; isti, *Gradivo* *Jožefa Košiča* za etnografijo Prekmurja, *Slovenski etnograf* II (1949), 100–110; isti, *Jožef Košič*, prekmurski pisatelj, *Razprave III SAZU*, 2. razr., 1958, 233–278; isti, *Delo* *Jožefa Košiča*, *Stopinje* 1976, 19–22; isti, *Košičev* prezrti vir, *JiS* 1978/79, št. 8, 277–279; *István Fried*, *Neznana* pesem *Jožefa Košiča* iz 1837, *JiS* 1978/79, št. 5/6, 175–178; *Franček Mukič* in *Marija Kozar*, *Slovensko Porabje*, *Mohorjeva družba* v Celju, 1982, konkr. str. 91–94 v poglavju *Znameniti Porabci* (ki na kratko predstavlja tudi *A. Pavla* in *A. Dravca*).

³ *Janko Šlebinger*, *Agustich (Augustič) Imre*, *SBL*, 1. zv., 1925, str. 3; *Vilko Novak*, *Imre Augustich*, *Slovenski jezik* III/1–2, 1940, 188–190; isti, *Madžarski spisi o ljudskem življenju v Prekmurju*, *Traditiones* 4 (1975), 155–174 (tu je govor npr. tudi o *Košiču* in *Pavlu*); isti, *Prekmurska gesla* v leksikonu *Slovenska književnost* (CZ 1982), *JiS* 1983/84, št. 2–3, 107–108; *Štefan Barbarič*, *Augustič Imre*, *Délszláv-magyar irodalmi kapcsolatok* [Južnoslovansko-madžarski književni stiki] II/8, *Novi Sad*, 1984, 107–113; *Franc Šebjanič*, *Augustič Imre*, *Enciklopedija Slovenije* 1, 1987, 131.

⁴ *Zapisi o narodnih šegah, gospodarstvu, okolici in zbiranje gradiva, opisi krajev*: *Vakarc Kálmán*.

1.2 Nekoliko pozneje se je Avgust Pavel (1886–1946), ki je v Budimpešti študiral slavistiko, latinščino in madžarščino, posvetil delu na narodnostnem in jezikovnem področju. Rojen je bil na Cankovi, služboval pa je v Sombotelu (Szombathelyu) kot gimnazijski profesor, muzeolog, pobudnik in urednik revije Vasi Szemle, bil knjižničar študijske knjižnice, v kateri je tudi zbral dragoceno slavistično gradivo. Prizadeval si je za slovensko muzejsko etnografsko zbirko, pisal je etnološke spise, prevajal. Pavlov univerzitetni učitelj Oszkár Asbóth (1852–1920) ga je spodbujal pri raziskovanju in zbiranju narečnega jezikovnega gradiva iz njegove vasi in okolice. Ohranjena je njuna korespondenca, obsegajoča 45 pisem in razglednic: kaže njuno sodelovanje in medsebojno naklonjenost. Asbóth je imel v tistem času pismene stike še z Ivanom Prijateljem, Antonom Aškercem, Karlom Štrekljem in drugimi. Na njegovo prošnjo je Ivan Prijatelj sestavil pregled slovenske književnosti za enciklopedijo; izšla je l. 1911 v štirih zvezkih (*Egyetemes Irodalomtörténet*, 1. knjiga, str. 643–652).⁵

Pri Asbóthovih znanstvenih razpravah, ki so izhajale v publikacijah madžarske znanstvene akademije⁶, je dragoceno tudi gradivo, ki ga je po slovenskih vaseh tedanje Ogrske nabiral Pavel.

Pavel se je takrat ukvarjal z domačim narečjem. Leta 1908 je bil za delo Glasoslovje slovenskega narečja Cankove na univerzitetnem natečaju še kot študent tudi nagrajen. Okrog 140 strani obsegajoč zvezek, pisan v madžarščini, je izšel kot knjižna publikacija v okviru široko zasnovane akcije Slovanska narečja na Madžarskem pri Madžarski znanstveni akademiji.⁷ Urednik te zbirke je bil Oszkár Asbóth. Oglejmo si to delo malo podrobneje.

Pavel ima Glasoslovje razdeljeno na Vokalizem in Konzonantizem. V prvem po tabeli samoglasnikov obravnava posamezne skupine glasov, njihov razvoj glede na staro cerkveno slovanščino (po njegovem stari bolgarski jezik) in glede na sodobne slovanske jezike, odvisnost razvoja od naglašenosti zlogov, glasovnega okolja, mesta naglasa. V vseh poglavjih navaja številne primere, še posebej pri bogatem dvoglasniškem sistemu. Na koncu govori še o glasovnih premenah. Na polemičnih mestih navaja nasprotna pogleda. Tako pri razvoju *ü*-ja dokazuje neodvisnost razvoja glasu od naslednjega zloga (str. 59) v nasprotju z razlago

⁵ Franc Šebjanič, *Slovenska pisma madžarskega slavista Oszkárja Asbótha*, Pomurska založba, Murska Sobota, 1964.

⁶ A j-gy változás a hazai szlovének nyelvében és a dunántuli magyar nyelvjárásokban (Sprememba glasu *j > gy* v jeziku tukajšnjih Slovencev in v narečjih prekdonavskih Madžarov), Akademija (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből 20/10), Budimpešta, 1908; Szlav jövevényiszavaink (Naše slovanske prevzete besede), Akademija (Értekezések 20/13), Budimpešta, 1907.

⁷ Avgust Pavel, *A vashidegkuti szlovén nyelvjárás hangtana*, Akademija, Budimpešta, 1909. Med njegovimi deli omenimo: *A legújabb vend irodalom nyelve* [Jezik najnovejše vendske književnosti], *Nyelvtudományi értekezés*, *Nyelvtudomány*, 1916, št. 1–2, str. 1–27, 102–116; *Vend szövegyűjtemény s az eddigi gyűjtések története* [Zbirka vendskih besedil in dosedanja zgodovina zbiranja], *Nyelvtudományi értekezés*, *Nyelvtudomány*, 1916, št. 3–4, str. 161–187, 263–282; *A hazai szlovén nyelv összehasonlító hang-, alak- és mondattana*, 40 évi gyűjtés eredménye [Primerjalno glasoslovje, oblikoslovje in skladnja domovinske slovenščine], rokopis, kraj nahajanja neznan; *Szlovén nyelvten* [Slovenska slovnica], rokopis, Sombotel; *Vend (szlovén) irodalom* [Venska (slovenska) književnost], rokopis, Sombotel; *A vend nyelv magyar kölcsönszavai* [Madžarske sposojenke v vendskem jeziku], rokopis, Budimpešta. Natančneje podatke glej v zborniku Avgust dr. Pavel, bibliografija Gizelle Krájevsky, PZ, Murska Sobota, in Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Sombotel, 1967. – Prim. Vilko Novak, Avgust dr. Pavel, *JiS* 1968, št. 3, 127–130; isti, *Življenje in delo Avgusta Pavla*, *Razprave SAZU VII*, razr. za filološke in literarne vede, Ljubljana, 1970, 293–341 (gl. še opombo 20 tu niže); Franc Šebjanič, Dokument o morebitni Pavlovi namestitvi na ljubljanski univerzi, *JiS* 1966, št. 8, 268–270; Marc L. Greenberg, *Ágost Pável's Prekmurje Slovene grammar*, *SR* 1989, št. 1–3, 353–364.

Jánosa Melicha (1872–1963), ki v svoji razpravi Slovanske prevzete besede (1. knjiga, str. 12)⁸ pravi, da je v naglašenem zlogu, če mu sledi glas *i*, *ü* namesto *u*.

V Konzonantizmu po pregledni tabeli posveča veliko pozornosti izvoru in razvoju glasu *j* (od strani 117 do 126). Gre za eno najbolj problematičnih mest v raziskavah vseh, ki so se s tem ukvarjali. Poglavje je naslovljeno »D' (=gy) in t' (=ty)«. Najprej razvija misli o izvoru *d'* (*<gy>*). Predvsem se lahko razvije iz izvornega *j*, še posebej, če je na začetku besede. Takoj zatem polemizira z Melichom, ki v že omenjeni razpravi (1. knjiga, str. 141) pravi, da je vsak *j* ne glede na izvor *d'* (*<gy>*), nekoliko dalje (str. 146), da izvorni *j* in *<g>* po navadi zvenita kot *d'* (*<gy>*), v drugi knjigi (str. 39) pa o razvoju *d'* (*<gy>*) iz glasov *j* in *g* pred *i* oz. *e*, da je vsak začetni *j* dal *d'* (*<gy>*). Pavel še naprej našteva nedoslednosti in menjavanje Melichovih razlag in se upira taki posplošitvi glasovnega zakona. Navaja besede, kjer glas *j* ni nikoli *d'* (*<gy>*), pod prvo točko pa ne takrat, kadar se je razvil iz *d+j* (izjemen je položaj za soglasnikom). V notranjosti besede se *d'* (*<gy>*) razvije pred naglasom (str. 119–120). – Fran Ramovš v svojem Konzonantizmu (Historična gramatika II, Ljubljana, 1924, str. 167) o tej problematiki zavzema podobno stališče kot Asbóth: »slovenski refleksi za *d_i* je glas, ki se v ničemer ne razlikuje od *j < i* in če bi v prekm. ne participiral na prehodu *j > d', g'*, tedaj bi bili skoro prisiljeni, da stavimo ta prehod v dobo pred razvojem *d_i > j*, kar je popolnoma neverjetno.«

Druga stvar je razlaga nastanka tega glasu. Asbóth nastanek *d'* razlaga kot prilikovanje prehodnega zobnika, ki se je razvil med soglasnikom in sledečim *j*, z glasom *j*, Ramovš pa kot posledico krepkega izrekanja *j* (»prekomerno dvignjenje jezikovega artikulirajočega dela«), tako da pride do zapore (str. 164). – Za madžarske raziskovalce je bil ta problem zanimiv tudi zato, ker je tak razvoj glasu *j* opazen tudi v madžarskih narečjih prek Donave (ime pokrajinske enote Prekdonavje se nanaša na področje, poseljeno z Madžari, desno od Donave). Raziskovanje tega področja (primerjanje starih jezikovnih zapisov) je dodatno zapletala nedosledna raba črk (madžarska grafika najstarejših prekmurskih zapisov). – Razprava o glasu *d'* se navezuje tudi na problematiko prevzemanja slovanskih besed v madžarščino.⁹

1.3 Asbóth je v svoji razpravi Naše slovanske prevzete besede (gl. op. 6, str. 121–220) ostro zavrnil Melichovo pretirano »slovaško« razlago prevzetih besed, vendar tudi marsikatero domnevno slovansko besedo prišteva k madžarskim.

V razpravi Sprememba *j-gy* v jeziku tukajšnjih Slovencev in v narečjih prekdonavskih Madžarov (gl. op. 6, str. 461–521) obravnava razvoj glasu glede na položaj in naglašenost zlogov. Na podlagi Pavlovega gradiva primerja slovenska in madžarska narečja. Odkriva določeno vzporednost razvoja: na začetku besede raba *j* ali *d'* (*<gy>*) pri obojih niha (pravi, da je pri Slovencih po navadi *d'* (*<gy>*), vendar tudi *j*, in da je glas *j* po izvoru staroslovanski *d_i* – če ni v midsamoglasniškem položaju v nenaglašenem zlogu). V sredini besede za zvnečimi soglasniki je pri Madžarih praviloma *d'* (*<gy>*), tako tudi pri Slovencih, vendar ne vedno, pri obojih pa se pred *j* pojavlja zobna zapora. V položajih za samoglasniki opaža pomembno razliko – pri Slovencih naj bi prišlo do spremembe v naglašenem zlogu, v madžarščini pa ta pogoj ni izpolnjen, naglas je namreč vedno na prvem zlogu. Iz tega Asbóth sklepa, da pri tem glasovnem pojavu ne gre za prenos iz slovenščine.¹⁰

⁸ János Melich, Szláv jövevényiszavaink I, II [Naše slovanske prevzete besede], Budimpešta, 1903–05, A honfoglaláskori Magyarország [Madžarska v času osvojitve domovine], Budimpešta, 1925.

⁹ O prehodu *j* v *d'* je obširna beseda tekla med Škrabcem in Oblakom o Jagičevem Arhivu für slavische Philologie (Über einige schwierigerere Fragen der slovenischen Laut- und Formenlehre, letnik 12, ponatis v: Jezikoslovni spisi 1/4, 500–537; v Arhivu nenatisnjeno prav tam, 537–606: Erläuterungen und weitere Erwägungen (med mnogim drugim). Nekaj tudi v Cvetju: 28 (1912), št. 9, str. č.

¹⁰ O Pavlu in Asbóthu prim. J. Toporišič, Slovensko narečjeslovje (v: Portreti, razgledi, presoje, Maribor, 1987, 217–256, konkr. 238–239), prvotno v Die slovenische Dialektforschung, ZslPh 30 (1962), št. 2, str. 383–414.

1.4 Vprašanja izvora slovanskih besed v madžarščini¹¹ in s tem v zvezi razvoja slovankega in madžarskega glasovja se je nekoliko pozneje lotil tudi István Kniezsa (1898–1965)¹². – V razpravi *Slovanski jezik v Prekdonavju pred naselitvijo Madžarov* načenna najprej vprašanje skupnega jezika panonskih Slovanov na tem področju in jezika del Cirila in Metoda. Kopitarjevi panonski teoriji zoperstavlja trditev, da je starocerkvenoslovanski jezik glede na svoje značilnosti bolgarščina in da tako ne more biti istoveten z jezikom panonskih in moravskih Slovanov. Njegova teza se opira na razvoj glasov na tem ozemlju, na stare zapise (Brižinski spomeniki) in na razvoj *t', d'* v bolgarskem jeziku (*št, žd*, kar je istovetno jeziku del Cirila in Metoda). Ni dokaza, pravi, da bi bil ta jezik slovenščina, čeprav slovenski zgodovinarji Koclja in njegovega očeta Pribino prištevajo k slovenski zgodovini. – V nadaljevanju polemizira z Melichovo teorijo o izvoru tamkajšnjih krajevnih besed. Po Melichu sledi vodijo k slovaščini (razpravljanje se nanaša na Melichovo razpravo *Madžarska v času osvojitve domovine*, str. 395–397), čeprav pogosto sklepa tudi na slovanizirana madžarska imena. Tudi bratislavski univerzitetni profesor Ján Stanislav razvija t. i. »slovaško teorijo«. Na podlagi primerjave palataliziranih slovanskih glasov in ustreznih glasov v madžarskih besedah sklepa na slovaški izvor. Primerja še razvoj *ę* in epentetičnega *l*. Kniezsa nekatere njegove trditve spodbija, nekatere sprejema, pogosto pa zavrača dokaze, ki naj bi veljali za obdobje pred 13. stoletjem. S tem zavrača Stanislavovo tezo o široki slovaški naseljenosti tudi med Donavo in Tiso in v današnji Transilvaniji. Kniezsa povzema, da prekdonavskim Slovanom niso dokazali slovaštva niti Melich niti Elemér Moór niti Stanislav.¹³ Svojo tezo o južnoslovanski naseljenosti tega ozemlja (slovenska, kajkavsko hrvaška, štokavsko srbska) postavlja na tri glavne točke: razvoj epentetičnega *l* (kjer je), na razvoj *tl, dl* v *l* in razvoj *t+j* v *ć*.

1.5 Vzoredno s svojim obsežnim delom na srbohrvatistiki (slovarska dejavnost, madžarske prvine v srbohrvaščini, prevzete slovanske besede v madžarskem jeziku, kajkavska književnost...) slovenski jezik in književnost obravnava László Hadrovics. V Pravopisu hrvatskih protestantskih tiskov v 16. stoletju¹⁴ se ukvarja tudi s Trubarjevo dejavnostjo in njegovim odstopom od hrvaškega protestantskega pravopisa. Kajkavski protestantski zapis temelji na madžarskem pravopisnem sistemu; do razlik prihaja pri zapisu sičnikov, šumevcev in palataliziranih glasov. V svojem pregledu južnoslovanske filologije po osvoboditvi¹⁵ pa omenja, da so bile do zdaj izdane slovenske molitve iz 17. stoletja (slovenske pesmi in molitve bratovščine rožnega venca in Molitev pokore iz prekmurske nabožne književnosti),¹⁶ manjkajo pa da še raziskave hrvaškega in slovenskega baroka, predvsem pridig, ki slove po svoji nedogmatičnosti in umetelnosti.

1.6 Doslej omenjena dela so izhajala kot samostojne knjižne izdaje ali kot skupne publikacije razreda za jezik in književnost in razreda za filologijo. Po drugi svetovni vojni se slavistika utrjuje tudi v jezikoslovnih revijah.

¹¹ Gl. Vilko Novak, Raziskovanje slovanskih izposojenk v madžarščini, Slavistična revija 1971, št. 2, 167–187.

¹² István Kniezsa, A honfoglalás előtti szlávok nyelve a Dunántúlon [Slovanski jezik v Prekdonavju pred naselitvijo Madžarov], Akademia (Közlemények, 1951/2, str. 374–397), Budimpešta.

¹³ Kniezsa v razpravi navaja teze iz Jana Stanislava dela *Slovensky juh v sredoveku*, Turč. Sv. Martin, 1943.

¹⁴ László Hadrovics, A 16. századi protestáns horvát nyomtatványok helyesírása [Pravopis hrvatskih protestantskih tiskov v 16. stol.], Akademia (Közlemények, 1951/2, str. 164–225), Budimpešta.

¹⁵ Déslzláv filológiaiánk a felszabadulás óta [Naša južnoslovanska filologija po osvoboditvi], Akademia (Közlöny, 1970, str. 270–274), Budimpešta.

¹⁶ Gebete und Gesänge einer slowenischen Rosenkranzbruderschaft aus dem 17. Jahrhundert, Studia Slavica 1951/3, str. 379–401, Budimpešta; Ein Bußgebet der ungarländischen Slowenen aus dem 17. Jh., Studia Slavica 1956/2, str. 388–394, Budimpešta.

Leta 1955 so izšle prve strani revije *Studia Slavica Hungarica*, ki izhaja še danes (revija *Études Slaves et Roumaines*, ki se je pojavila l. 1948, je hitro prenehala izhajati). Pri njej pogosto sodelujeta tudi raziskovalca prekmurske književnosti Štefan Barbarič in Vilko Novak.¹⁷ L. 1961 se je tej reviji pridružila *Slavica* iz Debrecena. Izhaja še *Hungaro Slavica* – kot zbornik madžarskih prispevkov na mednarodnih slavističnih kongresih. Zbornik iz l. 1978 (str. 125–141) prinaša referat Petra Királyja o raziskovanju slovenskega narečja na Madžarskem,¹⁸ v katerem se ukvarja s hrvatskimi kajkavskimi in slovenskimi prvinami v sodelovanju z narečjeslovci ljubljanske univerze. Raziskovalno delo Petra Királyja obega razvoj jezika od staroslovanskih do starohrvaških glagolskih spomenikov, srednjeveško južnoslovansko glagolsko književnost sploh, analize slovaškega jezika na Madžarskem...

1.7 Leta 1982, 1985 in 1988 so bili v okviru Katedre za slovenski jezik na Visoki učiteljski šoli v Sombotelu organizirani Mednarodni slavistični dnevi. Važne organizatorične zasluge zanje ima vodja katedre Károly Gadányi. V povezavi s slovenistično dejavnostjo v Sombotelu oziroma v Porabju so bile med drugim predstavljene naslednje teme: v 1. zborniku *Porabski slovenski rokopisi* avtorice Ibolye Doncsesz / Iboje Dončec (str. 178–181), *Dvojezični učbenik* iz 19. stoletja (Marija Kozar-Mukič, str. 182–187), v 2. zborniku pa *Jezik urbarjev Slovenske okrogline (Tótság)* v 18. stoletju (Marija Kozar-Mukič, str. 115–120), *Glagolski koreni in glagolski spregatveni vzorci* (Károly Krajczár / Karel Krajcar, str. 101–110), *Madžarske besede v romanu Miška Kranjca Strici* so mi povedali (Ibolya Doncsesz, str. 111–113). Tretje slavistično srečanje je bilo organizirano maja 1988, vendar zbornik v času, ko je nastajal ta prispevek, še ni izšel.

1.8 Slovanska dejavnost je bila skromnejša. Na Madžarskem danes ni mogoče dobiti niti madžarsko-slovenskega niti slovensko-madžarskega slovarja. Prvi slovar je sestavil Aleks Kardoš (*Magyar-vend szótára*, Murska Sobota, 1919), drugega in zadnjega pa János Fliszár (*Magyar-vend szótára*, Budimpešta 1922, 1942).¹⁹ – Pavlova slovnica prekmurskega jezika, ki je nastala leta 1941 ali 1942, ni izšla, gradivo je ostalo v rokopisu (glej op. 7). – V pričujoči pregled nisem vključila pisanja učbenikov (razmahnilo se je predvsem v zadnjem času) in ukvarjanja z metodologijo pouka slovenščine.

2.1 Tudi raziskovanje književnosti in književnih vplivov se je, tako rekoč, začelo z Avgustom Pavlom. Panonski svet je pisan svet ljudske umetnosti različnih narodov. Ti vzajemno sprejemajo motive, jih preoblikujejo (kakor tudi starejše lastne), jih prilagajajo drugačnemu okolju, porajajoč nove. Pavel je iskal izvorna žarišča energije naroda in njegove kulture: prevedel je najlepše ljudske balade, romance in epske pesmi ter o tem objavljaj študije.²⁰ V študiji *Sorodni motivi bajke o Orfeju* v južnoslovanskem ljudskem pesništvu razpravlja o domačih nosilcih mita (kralj Matjaž, Deveti kralj, Deveti mož), o njihovih

¹⁷ Štefan Barbarič, *Slovenski protestantizem na Madžarskem*, *Studia Slavica Hungarica*, 1979, str. 37–45; Vilko Novak, *Jezik prve prekmurske književnosti*, *Studia Slavica*, 1979, str. 279–280.

¹⁸ Peter Király, *Beiträge zur slowenischen Mundart in Ungarn*, *Hungaro-Slavica*, 1978, str. 125–140, Budimpešta.

¹⁹ Pri tem seveda ne upoštevam znotrajknjižnih slovarčkov in glosarjev (kakršen je npr. *Košičev madž.-prekm. slovarček* v njegovem prevodu (1833) *Szalayjeve slovnice*) in slovarjev, izdanih v »potri-anonski« *Sloveniji* (Franc Šebjanič, *Madžarsko-slovenski slovar*, DZS, 1961 (skupaj z V. Novakom, J. Hradilom in J. Vörösem); isti, *Slovensko-madžarski slovar*, DZS, 1969). – O negativnih posledicah, ki jih imajo za objektivnost madžarskih raziskav neljudski madžarizmi v prekmurskem besedišču Flisarjevega slovarja, gl. Vilko Novak, *Madžarske izposojenke v prekmurščini*, *JiS* 1974/75, št. 4, 104–105.

²⁰ Avgust Pavel, *Az orpheus-monda rokonai o délszláv népköltészetben* [*Sorodni motivi bajke o Orfeju v južnoslovanskem pesništvu*], *Ethnographia*, str. 320–340, letnik 1909, Budimpešta; *A Bankó leányáról szóló széphisztoria délszláv forrásai* [*Južnoslovanski viri lepih zgodbic o Bankójevi*

spremenjenih vlogah in krščanskih preobratih. Kot zanimivost navaja Bugarina Orfeja iz bolgarskega ljudskega epa: bugarin pomeni tudi Bolgar, bugariti pa peti. V bolgarskem ljudskem epu je Orfej Bolgar. V študiji o lepih zgodbicah o Bankójevi hčeri (hčeri madžarskega fevdalca v času vladavine kralja Béle) pa odkriva očitne vplive ženskih likov iz junaških epskih pesnitev južnih Slovanov. Gre za junaško sestrico kraljeviča Marka, za ženski lik, ki ga madžarska ljudska epika ni poznala.

2.2 Leta 1984 so izšle Slovenske pravljice iz Porabja (Založba učbenikov, Budimpešta). Zbiral jih je K a r e l K r a j a r, in sicer več kot 20 let v Števanovcih, kjer je bil tudi rojen. Te pravljice so si pripovedovali jeseni pri »lūpanju« koruze, pozimi pri česanju perja, pri »lūpanju bučnih koščic« (iz uvodne besede dr. Zlate Vokačeve). Izšla je še pesmarica ljudskih pesmi iz Porabja (Založba učbenikov, Budimpešta, 1989, zbr. in ur. Marko Terseglav, gl. ur. in transkrib. Julijan Strajnar).

2.3 Pregneteni in med seboj zrastle različni kulturni impulzi tvorijo nenavadno strukturo vzporednosti, učinkovanj in razhajanj. S tematiko vzporednosti kultur srednje in vzhodno-srednje Evrope se ukvarja literarni zgodovinar in dober poznavalec slovanskih književnosti István Fried.²¹ V določanju razpotij in srečanj poljske, češke, slovaške, slovenske, srbske, hrvaške in madžarske književnosti od klasicizma prek romantike v 20. stoletje priznava samosvojo in suvereno konstelacijo slovenske književnosti prek tako velikih ustvarjalcev, kot sta bila Prešeren in Cankar. Ena od skupnih potez prevojev literarnih tokov v tem delu Evrope je gotovo to, da so ti pesniki in pisatelji, tako čisto svoji kot tudi povezani z narodom, nadaljevali pripovedi starega izročila, brusili profil naroda in napravili njegovo ogrodje nezlomljivo.

Podobno kot Frieda zanima tudi Istvána Lőkös, ²² ki kot osnovne poteze srednje-vzhodnega simbolizma poleg ustvarjalnega prevzemanja in artizma našteva tudi angažiranost in zavest pripadnosti. S pomočjo Krleževih besed (Eseji, 1. knjiga, str. 102, Zagreb, 1961) govori o tem področju, ki da »gnije pred zidovi evropske civilizacije, istočasno pa je od nje ločen s kitajskim zidom brezštevilih kulturnih in zgodovinskih razlogov«.

Zanimiv je tudi vidik odnosov med Slovenci in Madžari v času dunajskega cenzorja Jerneja Kopitarja. Ta je deloval slovansko oziroma avstroslovansko združevalno, tako seveda nasprotno takratnim madžarskim interesom na Dunaju. Zaradi tega je bila očitna precejšnja medsebojna nenaklonjenost; konkurenčnost je bila vzrok medsebojnemu odklanjanju. Tudi o tem piše István Fried.²³

2.4 V okviru Mednarodnih slavističnih dni sta bili predstavljeni (v 2. zborniku) literarno-zgodovinski temi. Možnost komparativne obdelave dveh besedil o 1. svetovni vojni: Prežihov Voranc: Doberdob in Zalka Máté: Doberdó (Elizabeta Bernjak, str. 95–100); Slovenski ljudski molitvi v primerjavi z madžarskimi in slovaškimi (Mária Zsilák, str. 61–67).

2.5 Prvi prevodi slovenske književnosti so se začeli pojavljati v literarnih revijah v 20-tih letih. Veliko prevajalsko delo so opravili Avgust Pavel, Zoltán Csuka, Orsolya Gállos, Franc Tot in drugi.

Največ prevajalcev je pritegnil Ivan Cankar. Najprej so bile prevedene posamezne

hčerkij, *Egyetemes Philológiai, Közlöny*, 1913, str. 104–112. – Gl. Štefan Barbarič, Ko se bo oglasila zlata ptica..., *JiS* 1968, št. 6, 175–180; Vilko Novak, Izbrani spisi Avgusta Pavla, *JiS* 1976/77, št. 4, 120–121.

²¹ István Fried, Die Fragen des Überganges vom Klasizismus in die Romantik, in der Richtung von Mickiewicz, Mácha, Prešeren und Vörösmarty, *Studia Slavica*, 1973, Kelet-és Közép-Európa között (Med vzhodno in srednjo Evropo), Gondolat, Budimpešta, 1986.

²² István Lőkös, Simbolizam i socialna angažiranost u stvaralaštvu Cankara, Matoša i Endre Adyja, Obdobje simbolizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, 2. del, Ljubljana, 1981, 63–72.

²³ István Fried, A magyarországi szlavisztika kezdeteihez, *Helikon Világirodalmi Figyelő* 10, 1964, 295–301; isti, Jernej Kopitar in madžarska kultura, *JiS* 1981/82, št. 2–3, 62–65.

črtice, potem pa tudi večja dela: Potepuh Marko in Kralj Matjaž (1937), Hlapec Jernej in njegova pravica (1937, potem še veliko ponatisov), Na klancu (1955), Hiša Marije Pomočnice (1979), Življenje idealista (izbor: Martin Kačur in druge črtice).

Samostojni knjižni prevodi predstavljajo slovensko književnost od Slovenskih ljudskih pravljic (1987), Poezija Franceta Prešerna (1971, 1975) prek slovenskih modernistov (razen Murna), Srečka Kosovela, precej dobro zastopanega slovenskega socialnorealističnega romana do sodobne slovenske književnosti (Andrej Hieng, Vitomil Zupan, Peter Božič, Kajetan Kovič, Rudi Šeligo, Lojze Kovačič, Drago Jančar, Dušan Jovanovič, ...).

2.6 Izšlo je tudi nekaj antologij. Najstarejša in najbolj obširna (A szlovén irodalom kistükre, Evropa, 1973) z odlomki predstavlja vse od ljudskega slovstva do sodobne slovenske književnosti (do dramatike Primoža Kozaka). Druga antologija je izbor poezije slovenskih modernistov (Slap – Zuhatag, skupna izdaja založbe Evrope iz Budimpešte in Državne založbe Slovenije, 1979). Obstajata še dve antologiji sodobne slovenske poezije (Hogy is állunk, Evropa, Budimpešta, 1984; Csillagok és szívek, Evropa, 1973), poleg antologije sodobne slovenske krajše proze (Téli éj, Evropa, 1970) in antologije sodobne slovenske drame (A hodító, Evropa, 1989) pa je v madžarščino prevedeno tudi pesništvo koroških Slovencev (skupaj z izborom poezije madžarske narodnosti v Sloveniji, izdaja je v slovenskem in madžarskem jeziku, Pomurska založba, Murska Sobota, 1981).

3 Za konec – madžarske jezikoslovce je zanimal slovenski jezik tudi zaradi razumevanja in določanja njihovega lastnega. Pojavljale so se tudi teorije (slovaška, bolgarska v razpravah o prevzetih slovanskih besedah), ki so jim drugi očitali preveliko ekspanzivnost. Na področju literarne zgodovine, kjer so upoštevali tudi slovensko ustvarjalnost, je očitna želja po razširitvi védenja in po zorenju kulturne zavesti, predvsem v zadnjem desetletju.

V zadnjem času izbor prevajalcev postavlja v središče zanimanja dela, kot so Galjot, Veliki briljantni valček Draga Jančarja, Resničnost Lojzeta Kovačiča, Osvajalec Andreja Hienga, Igrajte tumor v glavi ali onesnaženje zraka Dušana Jovanoviča, kar napeljuje na misel, da se na obodu tega dela Evrope zbirajo podobne izkušnje (saj mora biti delo odmevno!). Madžarska se čuti zavezano kulturnemu deležu Srednje Evrope, ena od njenih sedanjih vezi je tudi tak kulturni pretok.

Marjanca Mihelič
Univerza v Budimpešti

GENEZA NEOBJAVLJENEGA ROLLANDOVEGA PISMA GORKEMU

V arhivih za literaturo in umetnosti ZSSR smo našli zanimivo pismo, ki ga je R. Rolland 22. oktobra 1930 naslovil na M. Gorkega. Prevedeno v ruščino, je vzbudilo kar precej zanimanja ne le med literarnimi zgodovinarji, ampak tudi zgodovinarji in seveda bralci. Slednji so me spraševali o genezi bistrovidnosti tega velikega francoskega misleca in pisatelja (po izobrazbi zgodovinarja), ki je zapisal: »Vznemirjen sem. Žal! Pomislim na leto 1793, ko je revolucija v svoji največji vnemi brez razlike obračunavala s svojimi sovražniki in najzvestejšimi služabniki. Bojim se, da bodo storjene usodne napake. A to zaupam le vam. Saj, tako kot vi, ljubim revolucijo in si, enako kot vi, želim zmage ZSSR.«¹

To je, vidite, misel, ki bi jo morali prebirati in dajati v branje tudi drugim! Ko jo bomo povsem dojeli, bomo o Rollandu mislili natanko tako kot Degas, ko je na večer pred njegovo

¹ Central'nyj gosudarstvennyj arxiv literatury i iskusstva SSSR. Fond № 1303, opis' I, ed. xr. 584, l. 140.